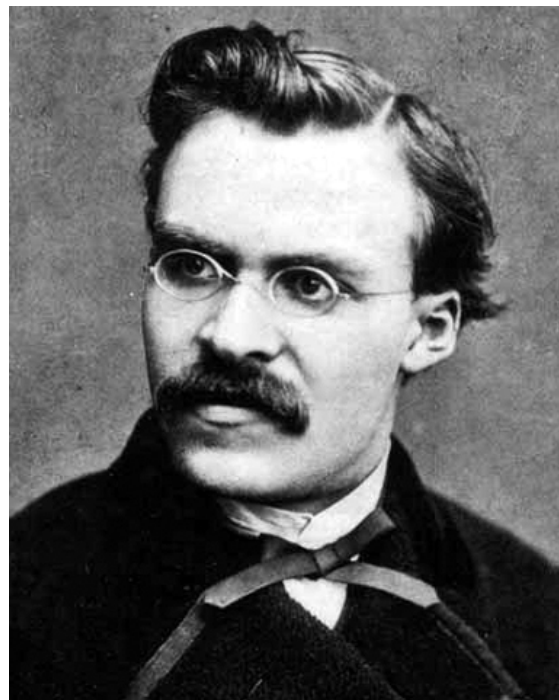

NIETZSCHE

A FILOZÓFIA ÁTVÁLTOZÁSAI

Konferencia
A tragédia születése
megjelenésének 140.
évfordulója alkalmából.

Időpontja: 2012. május 3–4.

Helyszíne: ELTE BTK I épület,
Bence György terem

Web: <http://phil.elte.hu/nietzsche>

A KONFERENCIA PROGRAMJA

Első nap: május 3., csütörtök

8.45 Megnyitó (Isztray Simon és Rosta Kosztasz)

9.00 Plenáris előadás vitával:

Bacsó Béla: „Eszttikai világértelmezés”. A tragédia születéséről

Első szekció: A tragédia születése – egy kentaur létrejötte (elnök: Isztray Simon)

10.00 *Várad Péter: A bázeli korszak két művészetelmélete*

10.30 *Hollókői Lajos Bálint: Nietzsche kontra zene*

11.00 szünet

11.15 *Schreiner Dénes: Az örület fájdalmas és gyönyörteljes illúziói – Nietzsche mint rendező*

11.45 *Galba Zsolt: Apollón és Dionüszosz*

12.15 *Rosta Kosztasz: Örök, szétrombolhatatlan élet*

12.45 ebédszünet

14.00 *Komlósi Csaba: Schleiermacher és A tragédia születésének Szókratésze*

14.30 *Loboczky János: A kar szerepe a tragédiában – Nietzsche és Schiller*

15.00 *Pfeiffer Tamás: Schopenhauer, Nietzsche és a pesszimizmus. A művészet mint az élet megváltója*

15.30 szünet

15.45 *Fenyvesi Kristóf: Nietzsche és a filozófia átváltoztatása: a dionüszianus narratológia*

16.15 *Böhm Gábor: A holokauszt mint esztttikai probléma: Kertész és Nietzsche*

16.45 szünet

Második szekció: A magyar Nietzsche-recepció (elnök: Mester Béla)

17.00 *Laczkó Sándor: Nietzsche első magyar olvasatai*

17.30 *Thiel Katalin: Hamvas Béla Nietzsche-értelmezése*

18.00 szünet

18.15 *Barcsi Tamás: Nietzsche és Dosztojevszkij – magyar gondolkodók műveinek tükrében*

18.45 *Bene Adrián: Brandenstein Béla Nietzsche-képe*

Második nap: május 4., péntek

- 9.00 Plenáris előadás vitával:
Hévizi Ottó: Über és Jenseits. Topológiai közelítés a nietzschei transzgresszió-gondolathoz

Harmadik szekció: Nietzsche fejlődése és a bázeli korszak (elnök: Rosta Kosztasz)

- 10.00 *Isztray Simon: Cselekvés és időbeliség – a korszerűtlen elmélkedések perspektívái*
10.30 *Pénzes Ferenc: Nietzsche politikai „programja” A görög állam és a Hat nyilvános előadás* című munkái alapján
11.00 szünet
11.30 *Tánczos Péter: A fiatal Nietzsche szubverzív művelődéseszménye*
12.00 *Kővári Sarolta: Nietzsche retorikai fordulata és Gustav Gerber hatása*
12.30 ebédszünet
14.00 *Biczó Gábor: A kritikai kultúrafelfogás alakváltozatai az ifjú Nietzsche gondolkodásában*
14.30 *Kolos Marcell: Kant hatása Nietzsche korai filozófiájára*
15.00 szünet

Negyedik szekció: Nietzsche felfedezése a XX. században (elnök: Kolos Marcell)

- 15.15 *Schwendtner Tibor: Nietzsche fenomenológiai szemmel*
15.45 *Földes Tibor: Nietzsche a fenomenológia határán – Játék a megjelenéssel*
16.15 *Ullmann Tamás: Metafora és sematizáció*
16.45 szünet
17.00 *Farkas Henrik: Perspektivizmus és filozófia*
17.30 *Golden Dániel: A perspektivizmus perspektívái*
18.00 szünet
18.15 kötetbemutatók:
Nietzsche: Művelődési intézményeink jövőjéről (Rosta Kosztasz)
Isztray Simon: Nietzsche. Filozófus születése a tragédia szelleméből (Váradi Péter)
Nietzsche: Platón és elődei (Hévizi Ottó)

A KONFERENCIA ABSZTRAKTJAI ALFABETIKUS SORRENDENBEN

BACSÓ BÉLA.....	4
BARCSI TAMÁS.....	4
BENE ADRIÁN.....	5
BICZÓ GÁBOR.....	5
BÖHM GÁBOR.....	6
FARKAS HENRIK.....	7
FENYVESI KRISTÓF.....	8
FÖLDES TIBOR.....	8
GALBA ZSOLT.....	9
GOLDEN DÁNIEL.....	10
HÉVIZI OTTÓ.....	10
HOLLÓKŐI LAJOS BÁLINT.....	11
ISZTRAY SIMON.....	12
KOLOS MARCELL.....	12
KOMLÓSI CSABA.....	13
KÓVÁRI SAROLTA.....	14
LACZKÓ SÁNDOR.....	14
LOBOCZKY JÁNOS.....	15
PÉNZES FERENC.....	16
PFEIFFER TAMÁS.....	17
ROSTA KOSZTASZ.....	17
SCHREINER DÉNES.....	18
SCHWENDTNER TIBOR.....	19
TÁNCZOS PÉTER.....	19
THIEL KATALIN.....	20
ÜLLMANN TAMÁS.....	20
VÁRADI PÉTER.....	21

BACSÓ BÉLA

„Esz­tétikai világértelmezés.” *A tragédia születéséről*

A fenti fordulat, amit a kései *önkritikai* előszóban használt Nietzsche, ami az egykori görög tragédia minden későbbi művészettel szembeni fölényét és példaadó megvalósulását hangsúlyozza, másfelől azt, hogy miként vált-válhat egy olyan esztétikai értelmezés alapjává a görög tragédia értelmezése, amely az *esztétikai fenomén igazságát* hivatott kiemelni. Ha „a létezés és a világ esztétikai fenoménként nyeri el igazolását”, akkor ez magának az esztétikai megközelítésnek az újragondolását jelenti és nem csak a *görög tragédia egyszerűségét* mutatja fel. Nietzsche valóban a filológiától a filozófia és esztétika irányában tett egy döntő lépést. Ebben persze nem csak olyan ellenlábasai voltak mint Wilamowitz, hanem olyan segítői is mint Paul Yorck von Wartenburg *katarzis*-értelmezése Szophoklész műve kapcsán, vagy Burckhardtnak a görög műveltséget és művészetet elemző előadásai.

Mi lehet *A tragédia születésének* esztétikai jelentősége, és mi az, amit talán csak az elmúlt évtizedekben értett meg belőle az esztétikai gondolkodás?

BARCSI TAMÁS

Nietzsche és Dosztojevszkij – magyar gondolkodók műveinek tükrében

Az előadás Nietzsche és Dosztojevszkij műveinek gondolati hasonlóságait és eltéréseit vizsgálja, elsősorban magyar filozófusok, irodalmárok e témával kapcsolatos megállapításait elemezve. Dosztojevszkij nem ismerte Nietzscht, a német filozófus viszont 1887-től tanulmányozta Dosztojevszkij műveit (de lehet, hogy már 1886-tól, ha mást nem is, az orosz író nevét nagy valószínűség szerint már ismerte ekkor) – a kutatás azt is feltárta, konkrét és rejtett utalások alapján, hogy mely könyveket olvasta. Itt most nem ennek a vizsgálatára helyezem a hangsúlyt, hanem a két szerző gondolkodásbeli párhuzamaira (amely vonatkozásban értelemszerűen Nietzsche 1887 előtti írásai is relevánsak), elsősorban az értékválság és a lázadó individuum/*Übermensch* értelmezését tekintve, amelyek a meglévő hasonlóságok mellett alapvető eltéréseket is mutatnak. Nagy irodalma van ennek a témának, előadásomban csupán néhány magyar filozófus, irodalomtudós – így pl. Lukács György, Fehér Ferenc, Török Endre – gondolatait, illetve ezeknek és a probléma szempontjából klasszikusnak számító (nem magyar szerzők által írt) tanulmányoknak az összefüggéseit tárgyalom.

BENE ADRIÁN

Brandenstein Béla Nietzsche-képe

A Pauler-tanítvány Brandenstein az 1945 előtti korszak magyar filozófiai establishmentjének fontos figurája, akinek gondolkodása, „ideálrealizmusa” erősen kötődik a katolicizmushoz és a filozófiai újskolasztikához. Brandenstein 1933-ban Nietzsche kultúrakritikájára reflektáló tanulmányt jelentet meg, majd 1943-ban a Szent István Társulatnál megjelenik 504 oldalas könyve *Nietzsche* címmel. A magyar Nietzsche-recepció kevés monográfiászerzőjének egyikéről van tehát szó, ami eleve indokoltá teszi műve vizsgálatát. Ezt az is aktuálissá teszi, hogy olyan szerzőről van szó, aki maga is érdekes recepció tárgya lett: az 1945-től német emigrációban élt, 1989-ben elhunyt filozófust a 2000-es években „fedezték fel” újra, kiadták Kierkegaardról és Nietzsche-ről írott könyveit, valamint a *Brandenstein Béla Emlékkönyvet*.

Brandenstein könyvével kapcsolatban a Nietzsche 1956 előtti magyar recepcióját bemutató 1996-os Nietzsche-tár bevezetőjében is felmerül a kérdés, vajon csupán bemutatta vagy értelmezte is Nietzsche gondolkodását. Nyilván a filozófiatörténet számára az érdekesebb eset az, amikor a tárgyalt filozófus bemutatásakor a szerző saját gondolkodása is tetten érhető. Azt gondolom, hogy az ilyen jellegű mű esetében szükségszerű szelekció és hangsúlyválasztások eleve egyfajta – ha nem is feltétlenül alkotó, továbbgondoló – interpretációt körvonalaznak, nyílt állásfoglalások hiányában is, és az idézés is (a mű első 446 oldalának nagy része) értelmezés. Jogos a kérdés, hogy milyen rezonanciát keltett Nietzsche Brandensteinben, mit méltat és mit bírál. Érdekes módon, Brandenstein gondolatrendszere alapján jóval polémikusabb művet várhatott volna tőle az olvasó, ám a szerző metafizikai nézetei ismeretelméletileg nem eredményeznek dogmatikus alapállást, Nietzsche-nek pedig még kereszténységkritikáját is objektivitásra törekedve tárgyalja, ha nem is tartózkodik az elvi bírálattól Nietzsche „rossz metafizikáját” illetően.

BICZÓ GÁBOR

A kritikai kultúrafelfogás alakváltozatai az ifjú Nietzsche gondolkodásában

Nietzsche filozófiai gondolkodásában a perspektivikus látásmód kibontakozása az 1870-es évtizedben elválaszthatatlan volt a kritikai kultúrafelfogás fejlődésétől. Pontosabban, a kortárs európai kultúra módszeres analízise meghatározó keretfeltételként szolgált a személyes egzisztencia filozófiai problémaként történő „felfedezéséhez”, ami később az érett korszak

középponti témája lett. Az előadásban arra teszünk kísérletet, hogy sorra vegyük Nietzsche kritikai kultúrafelfogásának néhány alapkérdését, illetve ezek filozófiai tartalmát.

BÖHM GÁBOR

A holokauszt mint esztétikai probléma: Kertész és Nietzsche

Kertész 1984 májusa körül vállalta el *A tragédia születése* fordítását, amelyet 1985 februárjában fejezett be. A *Gályanapló* vonatkozó megjegyzései szerint csak a *Sorstalanság* (1975) befejezése után vette kézbe a Nietzsche-szöveget, de revelációként élte meg annak filozófiai hozadékát, amely mintegy utólagos esztétikai igazolását adta a regény poétikai karakterének.

Nietzsche bázeli székfoglalójában (*Homérosz és a klasszika-filológia*), majd *A tragédia születésében* amellet érvel, hogy maguk a görögök sem voltak sokkal közelebb saját világuk megértéséhez, mint mi az övékhez, s ezért volt szükséges egy közbevetett valóság megalkotása a művészet eszközeivel. Ez a – Nietzschével szólva apollóni – maszk voltaképpen elfedte azt, ami eleve érthetetlen, és felruházta egy olyan képpel, amely a világot felismerhetővé, érthetővé, modern kifejezéssel élve olvashatóvá teszi. Kertész hasonló módon érvel esszéiben, amikor a *Sorstalanság* esztétikai-poétikai karakterét Auschwitz ábrázolásának, illetve ábrázolhatóságának kérdéséhez kapcsolja. A *Hosszú, sötét árnyék* című 1991-es előadásában felidézi Adorno sokat idézett (és sokszor félreértett) bon-motját arról, hogy „Auschwitz után többé nem lehet verset írni.” Kertész úgy módosítja ezt a kijelentést, hogy „Auschwitz után már csakis Auschwitzról lehet verset írni.” Az író, amikor a holokauszt mibenlétét esztétikai kérdésként veti fel, arra utal, amivel *Sorstalanság* című regényének főhőse is szembesülni kénytelen: hogy a mindennapi nyelvhasználat képtelen *ábrázolni* azt a tapasztalatot, amit az „Auschwitz” jelölővel illetünk. „Van itt egy kimondhatatlanul súlyos ellentmondás: a holokausztról, erről a felfoghatatlan és áttekinthetetlen valóságról egyedül az esztétikai képzelet segítségével alkothatunk valóságos elképzelést.” – mondja Kertész említett szövegében, és ezzel Nietzschével összhangban azt is állítja, hogy a valósághoz fűződő esztétikai viszony nem kevésbé illetéktelen, mint a morális, a historiográfiai vagy a jogi.

Előadásomban amellet érvelek, hogy a filozóféma és a regény közös ismeretelméleti kérdésfelvetést vázol fel. Mindkettő számára problématicusként jelenik meg a „létező” világ egy adott szegmensének interpretációja. Nietzsche számára a bázeli korszak elején a görög életvilág és a művészet egymáshoz való viszonya kérdéses, és Kertész a korszakban

radikálisnak számító esztétikai-poétikai programjában saját holokauszt-ábrázolásmódjának utólagos igazolását látta ebben.

FARKAS HENRIK

Perspektivizmus és filozófia

Deleuze szerint a nietzschei filozófia tulajdonképpeni lényegét az jelenti, hogy képes megmutatni az egy mögött a sokat, azt, hogy minden tárgyhoz értelmek sokasága rendelhető: „Nietzsche filozófiáját nem értjük meg, ha nem vetünk számot lényegi pluralizmusával. És valójában a pluralizmus (másként nevezve empirizmus) egyet tesz magával a filozófiával... Nincs olyan esemény, nincs olyan jelenség, sem szó, sem gondolat, amelynek az értelme ne lenne sokszoros...” Ez a gondolat vezet át a perspektivizmus kérdéséhez, hisz a pluralizmus csak akkor valósítható meg, ha a gondolkodás több pozícióból is képes értelmet társítani az adott tárgynak, vagyis ha képes perspektívát váltani.

Az előadás első lépésben a nietzschei filozófiából kiindulva kívánja elemezni a perspektivizmus különféle fajtáit: a perspektivizmust mint filozófiai problémát; mint a gondolkodás szervezőelvét és mint a gondolkodás színrevitelét. Második lépésben a nietzschei gondolkodás szervezőelveként megjelenő perspektivizmust kívánjuk összehasonlítani a filozófiai gondolkodás mindenkori tapasztalatával. Itt mindenekelőtt azt mutatnánk be, hogy a filozófiai gondolkodás meghaladhatatlanul perspektivikus, és ennyiben a nietzschei perspektivizmus a filozófiai gondolkodás meghaladhatatlan perspektivizmusát viszi színre. A nietzschei perspektivizmust tehát nem annyira a perspektivikus látásmód, mint inkább annak sajátos színrevitele teszi egyedivé. Meglátásunk szerint tehát a perspektíva fogalma nem választható el a filozófiai gondolkodástól, és ennyiben nem csupán a nietzschei gondolkodásnak képezi részét, hanem a preszókratikusoktól kezdve napjainkig minden filozófiai gondolkodás eleme. Végül röviden arra is kitérnénk, hogy a filozófiai gondolkodásnak ez a sajátossága nem jelenti azt, hogy magának a filozófiának le kellene mondania tevékenysége értelméről, vagyis a perspektívák kiiktathatatlansága nem vezet „parttalan relativizmushoz”, még ha bizonyos fogalmi kétségek kivételével is értékelődnek.

FENYVESI KRISTÓF

Nietzsche és a filozófia átváltoztatása: a dionüsiánus narratológia

Friedrich Nietzsche 1886-1887 során újra kiadta és új előszavakkal látta el addig írt legjelentősebbnek ítélt műveit. Elsőként újra előszavazott műve *A tragédia születése* volt, önálló filozófiai életművének nyitódarabja, amely az új kiadásban nem csak új előszót, hanem egy a mű rekontextualizációját kiteljesítő új alcímet is kapott. *A tragédia születéséhez* csatolt új előszó *Önkritika-kísérlet (Versuch einer Selbstkritik)* címmel került a tragédiakönyv legelejére, s mind explicit önkritikai, mind pedig tematikai irányultsága révén is az új előszavak sorozatának nyitányaként tekinthetünk rá. Ez az első eleme annak a projektumnak, amelynek során Nietzsche korábbi műveit megváltoztatva és azokat az új előszavak visszatekintő perspektívájából rekontextualizálva kijelöli egy, a saját filozófiai életművének metanarratívájaként tervszerűen megalkotott kritikai önelbeszélés fő irányait. Az új előszavak az úgynevezett „dionüszoszi filozófia” meghatározás alatt kapcsolják össze és rendezik minden korábbinál szorosabb viszonyba az egyes Nietzsche-műveket. Mindennek a következményeként, szövegszerű összefüggéseken keresztül is követhetővé válik az a folyamat, amelynek során az *Ecce Homo* az 1886-1889 között kibontakoztatott és a filozófiai életmű megszervezésére irányuló kritikai narratológiai projektumnak a „zárókövévé” válik, a nietzschei életmű *Ecce Homoban* felmutatott konzisztenciája pedig jelentős részben ezeknek az új előszavaknak köszönhető. Nietzsche publikált vagy publikálásra szánt autorizált filozófiai életművének egésze „végleges formájában”, így a kései Nietzsche által augmentált szövegváltozatokból és 1886-1889 között írott szövegeiből tevődik össze. Nietzsche narratopoétikai cseléből kifolyólag ezért az a különleges helyzet áll elő, hogy az utókor olvasói számára az 1886-1889 közé eső alkotói periódus nietzschei látásmódja hatja át a teljes filozófiai életművet, azaz Nietzsche mindössze három év leforgása alatt kifejtett textuális munkával foglalta narratív keretbe az egyébként több évtized kutatásai során szerteágazó irányokban burjánzó korpuszt. Előadásom célja mindezen szövegmunkálatok bemutatása.

FÖLDES TIBOR

Nietzsche a fenomenológia határán – Játék a megjelenéssel

Az 1906/07-es ismeretelméleti előadások, ahol nem mellesleg Husserl a transzcendentális redukció kérdését először tárgyalja, az utolsó az eddig kiadott korpusz három helye közül, ahol Nietzsche neve explicit módon megjelenik. Mindenesetre itt Nietzscht említve Husserl

„pusztán” azt a következtetést vonja le, hogy bármilyen hivatkozás a tapasztalat történetiségére előfeltételezi a transzcendentális mező tisztázását. Az 50-es évek végére Nietzsche neve újból felbukkan a fenomenológia peremvidékén. Eugen Fink, miután a *VI. Kartezianus meditációt* benyújtja habilitációra, a husserli gondolkodás „unortodox” applikációjaként egy sajátos Nietzsche-képet vázol fel: szemében Nietzsche a metafizika operatív fogalmaival erodálja a klasszikus nyugati metafizikát, alapot teremtve a *játék*, mint ontológiai tapasztalat „fenomenológiai” elemzéséhez. A fenomenológia szempontjából igazán érdekes, hogy a tárgyalt kép kontúrjai a 30-as évek fenomenológiai rendszertervezeteinek problémahalmazából származnak.

Így előadásom tulajdonképpen egy nem létező XX. századi Nietzsche-képről szólna. Pontosabban a transzcendentális fenomenológiai módszertanról szóló Husserl-Fink párbeszéd hajszálpontosan jól archivált dokumentumaiban, ott ahol a két szerző gondolkodása tapinthatóan elválik, szeretném felmutatni annak a transzcendentális lehetetlenség-feltételét, hogy Nietzsche gondolkodása megjelenjen a fenomenológia logikájában, és hogy ebben az eltérésben miért jelenhet meg később. Elsősorban a látszat és megjelenés fogalmainak fenomenológiáján keresztül igyekszem megmutatni, miért nem egyeztethetőek össze konzisztensen Nietzsche kísérletező aforizmáival Husserl alapvető belátásai. Ezzel egyúttal egy új megvilágításban szeretném bemutatni a 70-es évek francia Nietzsche-renchszánszban sokat hangoztatott közhelyet, vagyis: miért akkora szentségtörés (pl. ahogy Foucault számára az), ha Nietzsche-t transzcendentális filozófusnak tekintjük – csak ezúttal a transzcendentális fenomenológia szemszögéből.

GALBA ZSOLT

Apollón és Dionüszosz

Ihletett könyvében, *A tragédia születésében* Friedrich Nietzsche – korának konvencióival összhangban – a görög tragédiát a dionüszoszi ünnepből eredezteti. A kultúrában két polárisan ellentétes fundamentális világerőt fedez fel, ezeket pedig a két olümposzi istenről, Apollónról és Dionüszoszról nevezi el. Művében Apollón és Dionüszosz ellentétpárja a tragédia értelmezésének kulcsa, a görög tragédia e két metafizikai életerő kompromisszumaként lép elénk. Apollón a szélsőséges individualizmus, a forma, világosság, a vallás és a tudás, míg Dionüszosz az extázis, a mámor, és a kék aspektusait rejti magában. Előadásomban e két nietzschei erő mitikus megalapozottságát teszem vizsgálat tárgyává. Elemzésemben a mitológiai források mellett a két nietzscheánus klasszika-filológus óriás, Walter F. Otto és a

vallástörténész Kerényi Károly elméleteire támaszkodom. Arra keresem a választ, hogy két ilyen, látszólag ellentétes antik istenség miként kerülhet egymáshoz ilyen közel. Melyek azok az aspektusok, melyek mindkettejükben azonosak? Az általuk birtokolt szférákban milyen strukturális hasonlóságokat mutathatunk fel?

GOLDEN DÁNIEL

A perspektivizmus perspektívái

Az elmúlt évtizedek analitikus filozófiai Nietzsche-recepciójának középpontjában a *perspektivizmus* mint ismeretelméleti pozíció körülírása állt. Az értelmezések egy része a fogalom vizualitással kapcsolatos gyökereinek hangsúlyozásával igyekezett a hagyományos reprezentacionalista episztemológiai megközelítés számára megfoghatóvá tenni azt. Más részük az interpretáció modern elméleteivel próbálta rokonítani, ily módon az igazság szóródásának vizsgálata felé nyitva meg az utat.

Mennyire adható át valójában Nietzsche a totális relativizmusnak, illetve mennyiben menthető meg egy felvilágosult objektivizmus számára? Miként értendő az, hogy „amennyiben a 'megismerés' szónak egyáltalán van értelme, a világ megismerhető”? Feloldható-e valamennyi paradoxon azzal az egyszerű gesztussal, hogy az egyes perspektívák a teljes igazság különböző szeleteit tárják fel? Mi a teendők a perspektivikus látás révén előálló érzéki csalódásainkkal? Van-e lehetőségünk a perspektívák elemző vizsgálatára? Hogyan kell elképzelnünk azt, hogy minden uralomra törő ösztön célja saját perspektívájának a többiekre való rákényszerítése? Milyen területekre terjed ki végül is a perspektivikus látásmód hatálya?

HÉVIZI OTTÓ

Über és *Jenseits*. Topológiai közelítés a nietzschei transzgresszió-gondolathoz

Előadásom témája egy látszatra apró kérdésemből nőtt ki. A Zarathustra-könyv magyar kiadása jegyzetelési munkálatai során az *Übermensch* fordítási lehetőségét latolgatva botlottam bele a *jenseits* és az *über* viszonyának kérdésébe Nietzschénél. Tudjuk, az *Übermenschen* belül az *über* mindenekelett az *Überwindung* és a *Selbstüberwinden*, a felülmúlás és az önfelülmúlás felől értendő: felülmúlni az embert, fölébe jutni, túlhaladni rajta. A Zarathustra-könyvben viszont ez áll egy helyütt: „Egykoron Zarathustrát is az emberen túlra [*jenseits des Menschen*] vetette tébolya”. De miként kerülhetünk fölébe az embernek, hogyan juthatunk túl rajta, ha

másfelől ez a túljutás éppenséggel maga volna a „téboly”? Hogyan állunk tehát az ember elé feladatként állított *über* s az embertől eltiltott *jenseits* viszonyával? Van-e demarkációs vonala annak, hogy valaminek fölébe és valamin túl lenni; van-e tartományuknak közös határa, mely elveszi fogalmilag alakatlan végtelenjüket, azaz van-e határt vonó, *definitív* kapcsolat köztük? Továbbá mit jelent mindez a transzgresszió-fogalom értelmére nézve? Hogyan teljesítheti be az ember a transzgresszió aktusát, ha a fölébe kerülés épp attól van eltiltva, hogy a túllépés a túlnan-ba jusson? Minthogy az említett citátum a Zarathustra-könyvnek abból a beszédéből való, mely Nietzsche legkeményebb önkritikája *A tragédia születése* fölött, a fenti kérdések az egész életmű fényében követelik meg végiggondolni a transzgresszió nietzschei elgondolását.

HOLLÓKŐI LAJOS BÁLINT

Nietzsche kontra zene

Az 1800-as évek elején Németországban elindult zenei romantika azt a célt tűzte ki maga elé, hogy szakítva a korábbi hagyományokkal, új alapokra építi a zenét mind esztétikailag, mind filozófiailag. Amikor Nietzsche belefogott *A tragédia születésének* megírásába, addigra mind a romantikus zenei élet, mind az azt övező elméleti viták túl voltak parázs időszakokon. Már majdnem ötven éve létezett a német romantikus opera, Chopin közel húsz éve halott volt, a programzene és a Bach-kultusz is gyökeret eresztett és Wagner már túl volt *A nürnbergi mesterdalnokok* bemutatóján is. A korszak zenei gondolkodásának meghatározó alakjai, Hoffmann, Hegel, Schopenhauer már halottak voltak, Hanslik *A zenei szép* című munkája pedig már túl volt a harmadik kiadásán. Ráadásul Nietzsche életének végére már maga a zenei romantika is régen véget ért.

Ez a roppant kedvezőnek tűnő történeti háttér mégsem jelenti azt, hogy zenefelfogását egyszerűen és pontosan el lehetne helyezni akár saját korában, akár általában a zenefilozófiában. Annak ellenére, hogy kora meghatározó zenészei és teoretikusai egyaránt foglalkoztak a romantikus zene filozófiai megalapozásával, egyik álláspont sem jutott meghatározó szerephez. A romantikus zene éppen a hagyományokkal való szakítása mentén került abba a nehéz helyzetbe, hogy a hagyományos keretek között a hagyományos fogalmisággal már nem tudta definiálni saját magát. Nietzsche nem volt abban a helyzetben, hogy egy jól strukturált vitában foglaljon állást, hanem egy folyamatosan változó dolgot – a romantikus zenét – tisztázatlan fogalmi keretek között kellett megragadnia. Előadásomban arra vállalkozom, hogy Nietzsche zenefelfogását a frontvonalak tisztázásával mutassam be.

ISZTRAY SIMON

Cselekvés és időbeliség – a korszerűtlen elmélekedések perspektívái. *A történelem hasznáról és káráról* mint a geneológiai elemzés megelőlegzője

Nietzsche már a rendkívül termékeny bázeli korszakában kidolgozta filozófiájának fő motívumait, amelyeket átértelmez, újraír a nyolcvanas évek műveiben (és gyakorta már az azonos időben írt jegyzeteiben is): *A tragédia születése* esztétikáját és kulturfilozófiáját, a retorikai nyelvfilozófiát és metafizika-kritikát, a Platón előtti és platóni filozófia újraértelmezését stb. Előadásomban a 70-es évek egy fontos írásával, *A történelem hasznáról és káráról az élet számára* című második korszerűtlen elmélekedéssel, valamint annak későbbi hatásával foglalkozom. Ezúttal nem az elmélekedés szorosán vett témáját, vagyis a történelemfelfogást vizsgálom, hanem az időbeliséggel és a cselekvéssel kapcsolatos gondolatmenetét. Az írás ugyanis azt a kérdést veti fel, hogy a modern időtudattal rendelkező – vagyis a történeti tudattal és a történések kontingenciájával is szembesülő – ember számára hogyan lehetséges egyáltalán a teremtő értelemben vett cselekvés. A korszerűtlen elmélekedés szerint ugyanis ez a cselekvés szabadítja fel az embert az idő, a történelem súlya, túlhatalma alól. Ez a megismerő ember kérdése is, ugyanis a műben említett *igazságosságra*, igazságos ítéletre csak az aktívan cselekvő, vagyis nem passzív, nem visszhangszerű ember képes. Nietzsche egy olyan megismerés képét rajzolja fel, ami nem lehet passzívan semleges, de nem is pusztán szubjektív. Az igazságos megismerésben egy aktív erő működik, amely nem marad meg a pusztán bensőségességben, hanem formáló erővé válik. A második korszerűtlen elmélekedés tehát sokban megelőlegzi a kései Nietzschének immár a hatalom akarása fogalmiságával megfogalmazott elemzéseit „aktív” és „passzív” erőkről, emlékezésről és felejtésről, reaktivitásról és a *ressentiment*ről. Előadásom a legfontosabb kapcsolódási pontokat akarja felmutatni.

KOLOS MARCELL

Kant hatása Nietzsche korai filozófiájára

Az a fokozott mértékű, sőt, bizonyos levelei alapján átmenetileg már-már rajongásig fajuló lelkesedés, amelyet az ifjú Friedrich Nietzsche a tragédiakönyv megírását közvetlenül megelőző éveiben bizonyos kantiánus témák, illetve Immanuel Kant kritikai filozófiájának harmadik felvonása, *Az ítélőerő kritikája* iránt tanúsított, egy meglehetősen kevésbé kutatott, ámde annál érdekfeszítőbb és ígéretesebbnek tűnő témakörét képezi a nietzschei filozófia

fejlődéstörténetének. Nietzsche ebben az időszakban, miután Schopenhauerrel, illetve aztán Lange-on, továbbá még néhány további szekunder szövegforráson keresztül többé-kevésbé sikeresen megismerkedett a kanti filozófia legalapvetőbb momentumaival, bizonyos, őt akkoriban kifejezetten foglalkoztató teleológiai kérdések megoldására irányuló törekvéseiből fakadóan úgy döntött, hogy eredetiben is tanulmányozza a teleológiai fejtegetéseket tartalmazó hiteles kanti szöveghelyeket. A célszerűség ügye eredetileg maga Schopenhauer, illetve filozófiája alapjainak hiteles kanti eredete kapcsán felmerülő kétely révén vált Nietzsche filozófiai érdeklődésének – átmenetileg – egyik központi elemévé; ám ez a kérdés végül jóval messzebbi és jóval homályosabb vizekre sodorta el vizsgálódásai közben, semmint azt korábban gondolta volna.

Előadásom Kant filozófiájának az ifjú Nietzsche gondolkodására gyakorolt hatásait, illetve azokat a kanti élmény által markánsan meghatározott, sajátos metafizikai és episztemológiai elképzeléseket hivatott felderíteni, amelyek a legkorábbi keletkezésűek mindazon feljegyzések között, amelyek a nietzschei hagyatékban a szerző kantiánus témák iránti lelkesedéséről adnak számot.

KOMLÓSI CSABA

Schleiermacher és *A tragédia születésének* Szókratésze

Schleiermacher talán némileg meglepte kortársait 1815. július 27-én a Berlini Akadémián tartott előadásával, amelynek címe *Über den Wert des Sokrates als Philosophen* volt. Meglepetést okozhatott ugyanis azzal, hogy az addig számára abszolút centrális pozícióval bíró platóni életmű az előadásban mintegy háttérbe szorulni látszott és Szókratész filozófiai tevékenységét, filozófiatörténeti pozícióját bizonyos vonatkozásokban ez elé helyezte. Tézise szerint Szókratész az elsődleges fordulópont az európai gondolkodás történetében. Persze ez így önmagában csak az európai filozófiatörténet egyik legnagyobb közhelyének recitálása lenne, ha nem kapcsolódna hozzá e fordulat tartalmának, sajátos jelentésének bemutatása. Schleiermacher szerint Hellaszban és ennek nyomán az európai gondolkodásban Szókratésszel kezdődik a szisztematikus filozófia. Szókratész tulajdonképpen a tudás eszméjét, lényegét határozza meg, ami alapján lehetségessé válik a valódi tudás elhatárolása a puszta vélekedéstől. A spekulatív tudás, a tudomány általánossága lép az ösztönös tehetség helyére. Szókratész filozófiatörténeti szerepének ez az értelmezése több vonatkozásban is párhuzamba állítható Nietzschének *A tragédia születésében* ábrázolt Szókratészével, annak ellenére is, hogy ezen fordulat értékelése nagyban eltérő a két szerzőnél. Előadásomban ennek

a két Szókratész-képnek a kapcsolódási pontjait, hasonlóságát és különbségeit szeretném bemutatni.

KÓVÁRI SAROLTA

Nietzsche retorikai fordulata és Gustav Gerber hatása

A szakirodalomban régóta elfogadott az a nézet, hogy Nietzsche életművében *A tragédia születését* követően fordulat következett be. Ezt a fordulatot Philippe Lacou-Labarthe a retorika előadások középpontba állításával értelmezte, és retorikai fordulatként írta le. Mára azonban az is köztudottá vált, hogy az ily módon értelmezett fordulatban fontos szerepet kapó, hagyatékban maradt szövegekben (a retorikáról szóló előadások mellett *A nem-morálisan fölfogott igazságról és hazugságról* kerül itt szóba) Nietzsche számos helyen szó szerinti részeket vett át Gustav Gerber *Die Sprache als Kunst* című munkájából. Felmerül tehát az a kellemetlen kérdés, hogy ez a meghatározónak tekintett fordulat mennyiben tekinthető eredetinek. Előadásomban ezt a kérdést szeretném körüljárni megvizsgálva Nietzsche korábbi nyelvre vonatkozó írásait (elsősorban a *Vom Ursprung der Sprache* és *A dionüszoszi világnézet* című szövegeket) és összevetve az ezekben felmerülő gondolatokat a retorika előadásokban és *A nem-morálisan fölfogott igazságról és hazugságról*ban kifejtett nézetekkel, illetve megvizsgálva és összehasonlítva Gerber és Nietzsche álláspontját. Azaz szeretném tisztázni Nietzsche egyéni fejlődését és Gerber ebben játszott szerepét. Szeretném megmutatni, hogy a Gerber könyvével történő összehasonlítás Nietzsche szövegeinek érdekes aspektusait világítja meg: az átvételek, kihagyások és transzformációk hozzájárulnak például annak megértéséhez, hogy miért vetette el Nietzsche a rendszerfilozófiákat. Végül az eredetiség kérdését némileg újraértelmezve azt abban az interpretációs teljesítményben szeretném felmutatni, ahogy Nietzsche az általa felhasznált forrásokat (ebben az esetben Gerber munkáját) kezeli.

LACZKÓ SÁNDOR

Nietzsche első magyar olvasatai

A 19-20. század fordulójának éveiben publikációk sokasága, valamint Nietzsche műveinek magyar nyelvű fordításai jelzik, hogy Nietzsche gondolatai termékeny visszhangra lelnek a magyar szellemi közegben. Ugyanakkor ez a századforduló utáni gazdag Nietzsche-recepció

nem előzmények nélküli. Tanulmányunkban a századforduló előtti hazai recepcióra, Nietzsche első magyar olvasataira vetünk egy pillantást.

A Nietzsche halálát megelőző évtizedben már szép számban lát napvilágot egy-egy művének, illetve róla szóló tanulmánynak a recenziója, sőt nagyobb terjedelmű Nietzsche-tanulmányokkal is találkozunk. Az alapállások, vezérmotívumok és szellemi irányvételek különbözősége már ezen korai szövegek esetében is megmutatkozik. Megjelenik a Nietzsche elméletét fenntartásokkal kezelő, vagy egyenesen elutasító, benne pusztító veszélyt látó és eredetiséget számon kérő, fanyalgó attitűd, ám mellette jelen van a Nietzsche gondolatait nyíltan a zászlajára tűző radikálisan individualista szellemi alapállás, sőt artikulálódik a Nietzsche elméletét mintegy csak józanul bemutatni és értékelni kívánó törekvés is.

A Nietzsche iránti hazai érdeklődés az 1890-es években még csak keveseket érint és nem fogja át a szellemi élet egészét. Bár viszonylag korán megjelennek az első magyar Nietzsche-reflexiók, számottevő publikációk ekkor még alig születnek. Ugyanakkor ezen publikációk hozzájárulnak ahhoz, hogy szélesre nyissák a kapukat Nietzsche gondolatai előtt, s mintegy megalapozzák a századforduló utáni gazdag és erőteljes hazai Nietzsche-recepció sokszólamúságát.

LOBOCZKY JÁNOS

A kar szerepe a tragédiában – Nietzsche és Schiller

Nietzsche egyik alapvető gondolata *A tragédia születésében*, „hogy a tragédia a tragikus korból keletkezett”. Tervezett előadásomban azt vizsgálom, hogy Schillernek a karral kapcsolatos felfogása milyen hatással volt Nietzschére. *A tragédia születésében* kétféle összefüggésben olvashatunk hivatkozást Schillerre. Egyrészt azzal kapcsolatban, hogy a Schiller egyik feljegyzése szerint nála a költői aktust „bizonyos zenei hangulat” előzi meg. Másrészt a kar szerepének értelmezése során hivatkozik Nietzsche a német drámaköltőre és bölcselőre. Schiller *A messinai menyasszony* című drámájában – az antik tradíciót mintegy megújítva – maga is szerepeltet kart (két részre osztva), és emellett a darabhoz előszóként írt egy rövid tanulmányt *A kar felhasználása a tragédiában* címmel. Nem véletlenül idézi fel Nietzsche ennek az írásnak egyik fontos gondolatát: a karnak „számunkra élő falat kellene jelentenie, melyet a tragédia azért von maga köré, hogy tisztán elzárkózzék a valóságos világtól, s megóvja eszményi talaját, költői szabadságát.” Nietzsche értelmezése szerint a schilleri gondolat lényege éppen az, hogy a költészet szférája nem e világon kívüli szféra, hanem „az igazság kendőzetlen kifejezése” akar lenni, s ezért kell elvetnie a modern

kultúremler „hazug díszletvilágát”. Az említett Schiller-előszó, illetve tanulmány mellett a *Levelek az ember esztétikai neveléséről* című művészetfilozófiai munkájában ábrázolt ellentét a görög és a modern ember között szintén hatással volt Nietzsche tragédia-felfogására.

PÉNZES FERENC

Nietzsche politikai „programja” *A görög állam* és a *Hat nyilvános előadás* című munkái alapján

Előadásomban Nietzsche bázeli korszakában a politikai antropológiával és általában a politikával, illetve ezen belül is az állammal, az állam funkciójával és a demokráciával kapcsolatban *programszerűen* megfogalmazott *pregnans elképzeléseit* rekonstruálok.

Nietzsche ebben az alkotói időszakában úgy vélte, hogy a természet sötét és romboló dionüszoszi erőinek, az emberi ösztönvilág készletéseinek a politika területén nem szabad teret engedni. Ennek oka az, hogy a dionüszoszi élményben a mértéktelenség ‘igazságként’ mutatja meg magát. Nietzsche legnagyobb félelme – ha megpróbáljuk politikai értelemben interpretálni ezt –, hogy a dionüszoszi élmény a társadalmi és politikai intézmények megváltoztatására fogja sarkallni az embereket, és hogy annak az egység-élménynek a fényében reformálják meg azokat, amelyeket a dionüszoszi a lét valódi alapjaként tárt elénk. Ugyanakkor Nietzsche az ellen is tiltakozik, hogy a dionüszoszit a racionalitás szolgálatába állítsák. Magát a *politikai életet* egyébként csak *eszköznek* tekinti a társadalom ellenőrzéséhez, a *nagy emberek* kineveléséhez és a *kultúra megteremtéséhez*. A modern politika tévképzetének tartja azt a gondolatot, miszerint a Földön megalapítható lenne az *általános egyetértés* és az *igazságosság* birodalma. Ahogyan ez nem igaz, úgy az a másik eszme sem az, hogy *az emberi sors* a modern politika eszközeivel *jobbítható* lenne. Ebben a korszakában az *államról alkotott elképzelése* még erősen platonikus alapokon nyugodott, amennyiben úgy vélte, hogy a politikai életet etikai alapokra kellene helyezni, és hogy az individuum aszerint nyeri el az *értékét*, hogy milyen mértékig képes megtalálni a *helyét* és betölteni egyéni *feladatát* a *társadalom szigorúan felépített, kasztrendszer-szerű, piramisforma rendjében*.

Nietzsche legfőbb meglátása a modern kori politika kapcsán az, hogy – a vallásos tekintély hanyatlásával, a *hagyományos állam* pusztulásával, és a tradicionális jog és szokások erodálásával – az individuum és a társadalom közötti kapcsolat átértékelésre és átépítésre szorul. Ebben a folyamatban a *demokrácia* egyszerre játszik negatív és pozitív szerepet. Az átlagember kitenyésztesével ugyanis alapot teremt és lehetőséget kínál egy új embertípus kikísérletezéséhez és megalkotásához. Ehhez egy a meglévőhöz képest másféle *akarat*

konstituálása válik szükségessé, mégpedig *új* morális és kulturális *praxis*, valamint *új társadalmi intézmények* kialakításával. Nietzsche szövegeiben az újkori *politika* szorosan összekapcsolódik a *kultúra* fogalmával. Saját gondolkodása is megmutatja, a *paideiára*, a filozófiai nevelésre szükség van annak érdekében, hogy az – minden eddigi érték átértékelésével – előkészítse a talajt az új embertípus létrejöveteléhez.

PFEIFFER TAMÁS

Schopenhauer, Nietzsche és a pesszimizmus. A művészet mint az élet megváltója

Schopenhauert pesszimista filozófusként tartjuk számon. Ennek oka, hogy világképének eredete és végpontja egyaránt a szenvedéstől terhes, vak törekvőkényszer, az akarat. A gondolkodó egzisztencia egyik lehetősége és feladata – Schopenhauer szerint – a szenvedéssel teli életet legalább időlegesen felszámolni a művészetten keresztül.

Nietzsche nem von éles határt élet és művészet (objektum és szubjektum, akarat és képzet) közé, amennyiben „a létezés és a világ csakis *esztétikai jelenségként* nyeri el örök igazolását.” Művészet és élet mindkét filozófus gondolkodásában összetartozó fogalmak, melyekhez a pesszimizmus is szorosan hozzátartozik. Azonban a három fogalom mibenléte és kapcsolata eltérő a két bölcselőnél, még ha Nietzsche korai gondolkodói korszakára erős hatást gyakorolt is Schopenhauer.

A problémakör elsősorban *A világ mint akarat és képzet* valamint *A tragédia születése* szövegeinek összevetése során válik világossá. Az előadás célja, hogy a két filozófus megállapításai alapján újragondolja a pesszimizmus fogalmát.

ROSTA KOSZTASZ

Örök, szétrombolhatatlan élet

Kétségtelen, hogy a dionüszoszi Nietzsche gondolkodásának alfája és ómegája: amilyen lendülettel berobban (és elpárolog) a fogalom a bázeli években elősegítve ezzel a filozófus megszületését, olyan intenzitással tér vissza az életmű végén kardinális alapelvként. Ez a visszatérés azonban komoly korrekció is egyben, ugyanis Nietzsche beismeri, hogy a legfontosabb problémát ifjonti hevében, a legidegenebb dolgokat belekeverve tulajdonképpen tönkretette. Mégis tévedés volna azt feltételezni, hogy a dionüszoszi fogalma teljes átalakuláson megy át: míg a zavaros művészet-metafizikai keretrendszer magától értetődően eltűnik, addig *A tragédia születésének* azon passzusai, melyek az örök élet

szétrombolhatatlanságáról szólnak (KSA I. 56.10, 109.18, 115.31) komoly hangsúlyt kapnak akkor, amikor Nietzsche a *Bálványok alkonyában* a görögök életigenlését az örök és *mindig visszatérő* élet háttérben meghúzódó istenségével magyarázza – mert ami örök és szétrombolhatatlan, arra nem lehet nemet mondani. Ugyanakkor, és némileg meglepő módon, Nietzsche e gondolatai összezsengnek a tudományos szigorra törekvő Kerényi Károly Dionüszosz-képével, hiszen Kerényi ugyanúgy az *unzerstörbares Leben* kifejezést használja az isten lényegének megragadása során. Előadásomban arra keresem tehát a választ, hogy mennyiben tekinthető Kerényi munkája nietzscheánusnak (még ha ezt a kapcsolatot igyekszik is palástolni), illetve megfordítva, mennyiben segít Kerényi részletesen kidolgozott Dionüszosz-interpretációja a nietzschei alapvetés megértésében vagy esetleges igazolásában.

SCHREINER DÉNES

Az örület fájdalmas és gyönyörteljes illúziói – Nietzsche mint rendező

Az *örületnek* és az *illúzió*nak az az egymáshoz kapcsolódása, melyet Nietzsche műve, *A tragédia születése* elének tár, tartogat még talányokat az értelmezés és az értékelés számára. Hogy ezekből néhányat felleljünk, az örület és az illúzió hatványra emelt formáihoz kell fordulnunk, azaz a tragédiát létrehozó formák mellett szemügyre vesszük azokat, melyek a tragédiákban találhatóak. Vajon működteti-e az antik tragédia önmagán *belül* azokat az erőket, melyek a nietzschei megközelítésben a tragédiát egyáltalán lehetővé teszik? Vajon hogyan ábrázolja az antik színház az örületet és az illúziót, végső soron magát a színjátszást? Van-e értelme Nietzsche esztétikai metafizikáját felvinni a színpadra? A válaszok megtalálása érdekében egy kísérletre van szükségünk, melynek során segítségül hívunk néhány Szophoklész- és Euripidész-drámát. Ezekben a drámákban a *mania* és a *lüssza* állapota, az örültség és az örvongés egy teljes illúzióvilágot épít fel, melyet végül a kijózanodás sokkja bont le. A tragikus tudat itt úgy merül el örületének mélységeiben, hogy újra és újra, ám hasztalanul próbálja saját hasadtságát megszüntetni s megtalálni önmagát saját középpontjában. A dionüszoszi maszkok mögött, úgy tűnik, valóban nincs senki. Másfelől az örületnek ezek a fájdalmas és gyönyörteljes illúziói egy olyan térben képződnek meg, melyben az örült tudattal szemben mindig megjelenik egy őt figyelő tekintet, egyfajta néző a színpadon. Ő az, aki mégis jelen van?

SCHWENDTNER TIBOR

Nietzsche – fenomenológiai szemmel

Nietzsche filozófiája a huszadik század jó néhány filozófiai irányzatának önértelmezésében játszott jelentős szerepet. Többek között a hermeneutika, a posztmodern, a késői Heidegger fordult Nietzsche filozófiájához, hogy önmagát Nietzschevel, illetve Nietzschevel szemben meghatározza. Husserl, illetve a fiatal Heidegger fenomenológiai gondolkodásában ugyanakkor – ha fel is tűntek Nietzsche egyes megfontolásai – meghatározó jelenlétről nem beszélhetünk. Talán ezért is lehet érdekes, hogy mély strukturális párhuzamokat találhatunk Nietzsche genealógiai elgondolásai és Husserl, illetve Heidegger történeti elmékedései között. Előadásomban kísérletet szeretnék tenni arra, hogy Husserl és Heidegger fenomenológiai látásmódjának és fogalmainak segítségével a nietzschei genealógiát a jövőre irányuló aktivista megközelítésmódként mutassam be, amely az aktuálisan fennálló, az együttélést és a világértelmezést meghatározó normatív rend fellazítására irányul, hogy a jövőbeni cselekvés új előfeltételeit e normatív rend történeti eredetének feltárása révén alakítsa ki. Az így értett genealógia egy adott korszakot meghatározó egzisztencia-feltételek újraalakítására és új – a jövőbeni cselekvést meghatározó – értelmek képzésére törekszik, emiatt van szüksége arra is, hogy a jelent uraló előfeltevésekkel és azok történeti eredetével szembenézzen, s azoktól ezáltal távolságot nyerjen.

TÁNCZOS PÉTER

A fiatal Nietzsche szubverzív művelődéseszménye

Előadásomban Nietzsche fiatalkori művelődés- és nevelés-koncepcióját vizsgálnám meg, mint olyan sajátos megközelítésmóddal rendelkező elképzelést, amely legalább intenciójában határozott eltérést mutat az elődök és a kortársak tematikusan azonos problémafelvetésével szemben. A specifikus művelődéseszményt kiindulásképpen Deleuze-nek a filozófia feladatára („ártani a butaságnak”) vonatkozó Nietzsche-interpretációjának tükrében venném szemügyre.

A gondolatmenetet alapvetően a *Művelődési intézményeink jövőjéről* című szöveg elemzése uralná; ennek tropikus, argumentális és kompozicionális felépítéséből vezetném le értelmezésemet, miszerint a Nietzsche koncepciójában jelen lévő rotációs igényt egy átfogóbb érvényességű, szubverzív megközelítés szervezi. A művelődés specifikusan elitista felfogása beleírható a filozófia általános, a redukció, sivárság és erodálódás elleni harcába. Különösen

kiemelném a szöveg címzésének és metaforahasználatának jelentőségét, illetve az exoterikus irodalom hagyományával való kapcsolatát. Igyekeznék állandó tekintettel lenni Nietzsche más, témájában és keletkezési idejében a fenti szöveggel érintkező munkáira (javarészt a *Korszerűtlen elmékedésekre*), és kiemelni az eltéréseket, illetve bemutatni a közös szubverzív megközelítést.

Nietzsche művelődésre vonatkozó elképzelései és irányelvei nem csupán pedagógiai érvényességre tartanak igényt, hanem sajátos helyzetüknél fogva jellegzetes példaként szolgálhatnak a bázeli korszakban rá jellemző gondolkodói habitusra.

THIEL KATALIN

Hamvas Béla Nietzsche-értelmezése

A 20. század 20-as, 30-as éveiben Magyarországon számos olyan szerveződés, vitaest, intellektuális megmozdulás volt, amely foglalkozott Nietzsche életművével. Közéjük tartozott az úgynevezett Sziget mozgalom, illetve a Stemma kör, amely csoportosulásoknak Hamvas Béla is tagja volt. A kör összetartó erejét egyrészt a klasszika-filológia, másrészt Nietzsche bölcséletének tanulmányozása adta. Hamvas Béla útkeresése erre az időszakra esik, dolgozatom első részében erről az útkeresésről szólok.

A második részben át kívánom tekinteni a Hamvas Bélára gyakorolt nietzschei hatásokat. Itt többek között kitérek a nietzschei görögségkép invokatív hatására, az írás- és beszédmód, valamint a stílus kérdésére (revelációs-prófétikus jelleg, orákulum-jelleg), az *Übermensch*-fogalom Hamvas általi megjelenítésére, valamint az „örök visszatérés” gondolatának Hamvasra gyakorolt hatására (*Karnevál*). A kereszténységgel foglalkozó írásokra reflektálva be kívánom mutatni, hogy Hamvas egyház- és valláskritikájában milyen módon van jelen Nietzsche hatása.

Az előadás harmadik részében összegezni kívánom Hamvas Nietzsche-képét, bemutatva a személyiségetikai vonatkozásokat is.

ULLMANN TAMÁS

Metafora és sematizáció

A metafora problémája mindvégig jelen van Nietzsche gondolkodásában, mégpedig sokféle aspektusában, a korai retorikával foglalkozó írásoktól egészen a kései szövegek nyelvkritikájáig. Ebből a sokféle aspektusból egyetlen egyet szeretnék kiemelni: a tapasztalat

nyelvi sematizációjának problémáját. A sematizáció kifejezés Kant transzcendentális sematizmusról írt elemzéseire utal és ezt a gondolatot, természetesen némiképp más formában ugyan, de át is veszi Nietzsche. A nyelv tapasztalatot befolyásoló, illetve tapasztalatot sematizáló mechanizmusának középpontjában pedig a metafora működése áll. Előadásomban metafora és tapasztalati sematizmus nietzschei összefüggéseit szeretném áttekinteni.

VÁRADI PÉTER

A bázeli korszak két művészetelmélete

A bázeli korszakban Nietzsche gondolkodása jellemzően a művészet problémája körül kristályosodik ki. Esztétikai–művészetelméleti gondolkodására jellemző a divergencia, de nem a perspektívák végtelen sokféleségének értelmében, ugyanis két jól körülhatárolható művészetelmélet fogalmi készletét és gondolati tendenciáit különíthetjük el írásaiban. Egyrészt a természet fogalmához kapcsolódva jelen van nála egy késői, a temporális fogalmakat előtérbe helyező mimetikus elmélet. Ebben az elméleti keretben az érzelmek és a pátosz, azaz voltaképpen – a klasszikus miméziselméletnek megfelelően – a természet fogalmi dominálnak, miközben fontos szerephez jut a műalkotás mimetikus funkciói mellett a korszerűtlenség temporális kategóriája. Másrészt a kifejezés fogalmához kapcsolódva jelen van egy posztmimetikus, a művészetet tiszta, nem mimetikus kifejezésként (expresszióként) megragadó elmélet, amely a művészetet teremtésnek és kezdetnek fogja fel. A művészet ebben az értelemben nem mimetikus és nem referenciális kifejezés. Ez a két elmélet egészen addig folyamatosan interferál Nietzsche írásaiban, amíg a művészet mint olyan gondolkodásának egyik központi problémája, azaz a bázeli korszak végéig.

A konferencia címe a *Vidám tudomány* második kiadásához írt előszavának arra a passzusára utal, amelyben így vall Nietzsche a filozófus-létről:

„Mi filozófusok nem választhatjuk szét szabadon a testet és a lelket, ahogy a nép teszi, még kevésbé választhatjuk el szabadon a szellemet és a lelket. (...) gondolatainkat szakadatlanul saját fájdalmunkból kell megszülnünk és anyaként mindent oda kell adnunk nekik, ami vérünk, szívünk, tüzünk, gyönyörünk, szenvedélyünk, gyötrelmünk, lelkiismeretünk, sorsunk, végzetünk csak van. Az élet számunkra azt jelenti, hogy mindazt, amik csak vagyunk és mindent, ami ér bennünket, szakadatlanul fénné és lánggá változtatjuk át, egyáltalán *nem is tehetünk másként.*”

Ennek értelmében Nietzsche számára „az átváltoztatásnak ez a művészete pontosan *maga a filozófia*”.

A konferencia szervezői:

Isztray Simon, Kolos Marcell és Rosta Kosztasz

E kiadványt támogatta:

